

TÁRSAS DEIXIS – TÁRSAS JELENTÉS: AZ ATTITÚDJELÖLŐ DEIKTIKUS ELEMEEK TÖBBÉRTELMŰSÉGÉNEK LEHETŐSÉGEI¹

1. A dolgozat célja annak áttekintése, hogy a társas deixis működésében szerepet játszó nyelvi elemek, a megszólítások, a tegezés és magázás/nemtegezés nyelvi jelölői hogyan válhatnak többértelművé, azaz milyen sajátosságai vannak az attitűdjelölő deiktikus elemek többértelműségének. A jelenség értelmezése során az adataimat korábbi empirikus kutatásaimból merítem (Domonkosi 2002, 2010, 2016, Domonkosi–Kuna 2015, 2016), illetve támaszkodom 3 friss fókuszcsoportos interjú eredményeire is.

2. A deixis „olyan nyelvi művelet, amely a diskurzus értelmezésébe bevonja a résztvevők fizikai és társas világát, vagyis azokat a kontextuális ismereteket, amelyek a beszédhelyzet tér- és időbeli, valamint személyközi viszonyainak a feldolgozásából származnak” (Tátrai 2011: 127), így működésében közvetlenül tetten érhető, ahogyan a nyelv és a kontextus közötti kapcsolat magában a nyelvi rendszerben kifejeződik (vö. Levinson 1983: 54).

A Lyons által megkülönböztetett személy-, tér- és idődeixis fogalmát (1968: 240) Fillmore egészítette ki a társas deixisével (1975: 76). Tág körű fogalomértelemezésében a társas deixis műveletének lehetséges eszközeként tárgyalt minden olyan nyelvi megoldást, amely a társas kontextushoz kapcsol, azaz a társas indexikalitás egészét. Ebben a felfogásban társas deixisként működhetnek a személyjelölés eszközei, például személyes névmások; a „beszéd szintjeinek” különböző elhatárolási módjai, például a távol-keleti nyelvek formalitási szintjei; a beszédaktus résztvevőinek sajátosságaitól függő megnyilatkozástípusok; a különböző nevek, címek és rokonsági kifejezések változatai; a társas-cselekvés-értékű megnyilatkozások, mint például köszönés, köszönetmondás, hálálkodás, sértés is (Fillmore 1975: 76). Ez a modell a társas deiktikus szerep értelmezésének kitérítésével, a formalitás szintjeinek bevonásával közelít ahhoz, hogy a társas jelentés formálásában részt venni képes nyelvi elemek összességét a társas deixis körébe sorolja.

Levinson szűkebb hatókörű értelmezésében a társas deixis fogalmát olyan nyelvi elemekre használja, amelyek utalnak a résztvevők szociális identitására, vagy a köztük lévő vagy valamelyikük és egy megjeleníteni kívánt személy vagy jelenség közötti viszonyra, ilyen lehetőségként fogja fel a második személyű névmások differenciációját (amely a magyarban a tegezés-nemtegezés kettősségében nyilvánul meg) és a megszólításokat is (1983: 89–90).

A társas deixis jelenséghatárát Yule (1996) tárgyalta először a személydeixishez kapcsolva. A két kategória együttes kezelése azért indokolt, mert a társas viszonyok kódolása igen gyakran a résztvevői szerepviszonyok megjelenítésére épül rá. A társalgás résztvevőire utaló elemek deiktikus funkciója ugyanis kettős: egyrészt jelöli a résztve-

¹ A dolgozat a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

vői szerepeket, másrészt jelölhetik a résztvevők közötti viszonylat jellegét is, vagyis egyszerre működnek személy- és társas deixisként (Levinson 1983: 90). Verschueren kategorizációja ebből kiindulva a társas deixis fogalmán belül különbözteti meg a személydeixist és az attitűddeixist, éppen ennek a két funkciónak, azaz a résztvevői szerepek és a viszonylattípusok jelölésének a megkülönböztetésére (1999: 20–21).

Az attitűddeixis legtipikusabb eszközei a magyarban a T/V^2 differenciálódása, a megszólítások, címek, rangok, tiszteleti kifejezések használata. Emellett azonban a beszélő önmegjelenítésében, illetve a referenciális jelenet szereplőinek megjelenítésében is szerepet kaphat a társas viszonyok minősége, jelezve a társas deixis kategóriájának nyitottságát (Tátrai 2011: 135). A használt névmások és főnevek változatai, a főnevek specifikussági szintje, családi viszonyra, funkcióra, pozícióra, tisztségre utaló szerepe a társas viszonylat sajátosságaival van összefüggésben.

3. Az egyes nyelvi elemeknek van olyan viszonylagosan állandósult jelentésösszetevője, amely használatuk szociokulturális jellegzetességeihez kötődik, „minden egyes szóhoz és grammatikai formához társulnak olyan jelentések, amelyek megszabják, hogy az adott elemet a beszélő kikkel beszélve és milyen helyzetekben használja. Ugyanez a társas jelentés a hallgatónak azt mondja el, hogy akivel beszél, az milyen társadalmi csoportból való, melyik földrajzi területről jön, és milyennek értelmezi éppen a kettejük között fennálló viszonyt” (Sándor 2001: 87). Az egyes nyelvi elemekhez társított, stabilabb, sematikus társas szerepű jelentésösszetevők működtetése révén a társas jelentés mindig az adott diskurzusból, a közös jelentéslétrehozás folyamatában jön létre, az interakcióban képződik meg.

Az attitűdjelölő deiktikus elemek működésében a társas jelentés, a viszonyjelölő funkció elsődlegesnek számít. Társas jelentése viszont bármely nyelvi elemnek lehet, ez az összefüggés pedig felhívja a figyelmet a társas attitűd és a stílus általánosabb érvényű kapcsolatára is (vö. Tátrai 2012), azaz arra, hogy a megnyilatkozások stílusa indexikusan viszonyjelölő, attitűdjelölő szerepű.

4. Az attitűdjelölésre alkalmas deiktikus elemekhez sajátos társas sztereotip viszonyjelölő érték társul. Ezeknek az elemeknek a többértelműsége a társas jelentésben felismerhető elkülönülések, a különböző viszonyulások kifejezésére való alkalmasság révén is értelmezhető. A társas deiktikus szerepű nyelvi elemek közül (1) a grammatikai személy használata, (2) a személyjelölő nominális elemek, illetve (3) a megszólító névmás változatai is válhatnak többértelművé.

4.1. A beszédesemény résztvevői szerepeinek a prototipikus személyviszonyoktól való elmozdítása, tehát a grammatikai személyhasználatot érintő deiktikus kivetítés tipikusan attitűdöt jelöl, azaz a személydeixis nem kanonikus használata igen gyakran attitűddeixisként értelmezhető. A személyviszonyok elmozdulását okozhatja egyrészt egy elbeszél, illetve felidézett történet szerepeinek felvétele, másrészt a társas viszonyok megalkotásának és alakításának dinamizmusa, a társas attitűd jelölése. Ennek a második szerepnek az érvényesülése összefüggésbe hozható azzal, hogy a grammatikalizálódott attitűddeixisek (mint a magyarban a tegezés és a nemtegezés kettőssége) számos nyelv-

² Brown–Gilman (1960) klasszikus tanulmánya nyomán a beszédpartnerre való utalás kétválasztásos differenciálódásának szokásos jelölése, a francia *tu/vous* alapján. A T formához tipikusan bizalmasabb, a V formához távolságtartóbb, hivatalosabb értéktulajdonítás társul.

ben elmozdított, nem prototipikus személyhasználatra épülnek (vö. Helmbrecht 2003, 2015). A magyarban például a grammatikai 3. személy alkalmassá válik a 2. személy jelölésére is, azaz többértelművé válik.

A magyar érintkezési formák között a 16. században jelent meg egy olyan megoldás, amelyben a beszédesemény résztvevői közötti viszonyminőség jelölésében a grammatikai harmadik személy is szerepet játszott. Az ebből az időszakból származó levelekben a címzettre utaló, grammatikailag kötött (vö. Braun 1988: 12), azaz a mondatba épülő megszólításként, alanyi, tárgyi, határozói és birtokos jelzői szerepben fordulnak elő a *te kegyelmed-*, *ti kegyelmetek-*, *te nagyságod-*, *te felséged-*féle formulák. Ezek a formák belső szerkezetüket tekintve második, a mondat szerkezetét tekintve azonban harmadik személyűek, ezért alanyként 3. személyű igei állítmányhoz kapcsolódtak.

A közvetlen személyre utalás elkerülésének ezek a – latin levelezési formulákra viszszevezetett – metonimikus absztrakcióra épülő megoldásai a 16–17. században több európai nyelvben is megjelentek, és a németben, a spanyolban, a portugálban, az olaszban, a hollandban egyaránt hatással voltak az attitűddeixis egyes módozatainak grammatikalizációjára is (vö. Listen 1999, Moreno 2002, Aalberse 2009).

A 16–17. századi levelek megszólítási formáit elemző nyelvtörténeti munkák a tegező és magázó formák keveredéséről, akár egy mondaton belüli előfordulásáról szólnak (Kertész 1996, Pusztai 1967), ugyanis a mai gyakorlathoz viszonyítva szokatlan nyelvi udvariassági megoldások gyakran egyaránt tartalmaznak második személyű és a beszédpartner harmadik személyben megjelenítő formákat, pl.: *Naghsagod jrya megh akarathod* (Nádasdy Tamásnak szolgálja, Farkas Lőrinc 1543, idézi Kertész 1996: 125).

A második személy és a metonimikus harmadik személyű formák együttes előfordulásait szemlélve úgy tűnik, hogy a korai időszakban nem a formák véletlenszerű keveréséről, de nem is pragmatikai szerepű váltogatásról van szó (vö. Sárosi 2015), hanem valószínűsíthetően arról, hogy a harmadik személyű formák a metonimikus megszólításokhoz társulva hosszú ideig csak attitűddeixisként működtek, azaz a beszédesemény szereplőinek egymáshoz való viszonyára, annak fokozott udvariasságára mutattak rá, a beszédesemény résztvevőinek kijelölése azonban még megkívánta a második személyű grammatikai elemek jelenlétét.

Traugott és Dasher szerint a T/V-megkülönböztetéssel élő nyelvek V-formájának deiktikus jelentése két alkomponensre bontható, amelyek közül az egyik a beszélőhöz viszonyított társadalmi távolságot, a másik pedig az egyes szám második személyt jelöli (2002: 233–234). Ebben az időszakban a 3. személy még csak a társadalmi távolságot képes jelölni, azaz személydeixisként még nem grammatikalizálódott. A harmadik személyű, fokozatosan névmási szerepűvé váló udvariassági formulák (*kegyelmed*, *nagyságod*) sokáig a közlés folyamatos kísérői, nem maradnak el, jelezve, hogy a harmadik személy önmagában ekkor még nem működik a beszédpartnerre utalni képes személydeixisként.

A harmadik személy önálló, a beszédpartnerre utaló funkciója – akár az egyeztetést előíró alany nélkül állva is – a 18. század elejére szilárdult meg (Pusztai 1967: 304). A beszédpartner harmadik személyű megjelenítésének így egyrészt önálló, tiszteleti funkciója alakult ki, másrészt differenciálódott a beszédpartner személydeixisként megjelölni képes eszközkészlet is.

A magyar grammatikai 3. személy V formává alakulása olyan folyamatként modellezhető, amelyben a személydeixist megvalósító forma először metonimikus megneve-

zésekkel együtt alkot attitűdjelölő konstrukciókat, majd fokozatosan válik a személyjelölés tekintetében többértelművé, a beszédpartnert is megjeleníteni képes formává.

4.2. A névszói megszólító elemek többértelművé válásának egyik forrása a jelentések metaforikus kiterjesztése, a másik pedig a személyre való utalás perspektivikus természete. Braun megállapítása szerint ha egy szó a megszólítási rendszer részévé válik, egyre inkább elveszíti a kapcsolatát a korábbi lexikális és szociális tartalmával (1988: 260–261). Erre a megfigyelésre építve Dickey elkülönítve beszél lexikális és megszólító jelentésről (2002: 10).

4.2.1. A megszólító elemek metaforikus alapú használatának egyik meghatározó te-repe a rokonsági terminusok elemkészlete. Aghának a szociális viszonylatok nyelvi szerveződéséről szóló munkája egy teljes fejezetet szentel a rokonsági megnevezések normatív és tropikus használatának (2007: 340–386). A közvetlen családi megszólítások nagy része (*anyukám, apukám, atyám, mama, tata, fiam, gyermekem*) a szerepviszonyoktól függetlenül is részt vehet a kapcsolatteremtésben, vagyis használatukban a megszólításra való alkalmasság a dominánsabb, mint az eredeti jelentés (vö. Braun 1988: 259–261).

A családi viszonyok bizalmasságából kiszakítva a családtagok megszólító formáinak megváltozik a társas jelentése. Átvitelük a nem családi használatba járhat egyrészt fokozott tisztelettel, akár rituális funkcióval is, ez az elsősorban az egyházi megszólításokban (*atyá, nővér*) érhető tetten. A családi terminusok családon kívüli használata jelezheti a bizalmasság kiterjesztését is. Az *öcsém* a dzsentrik világának osztályon belüli összetartozást kifejező megszólítása volt, a *bátyám* és *néném* változatok kiterjesztett használatának is sokáig közelítő, bizalmasságot kifejező szerepe volt. Az interjúk tanúsága alapján közösségteremtő, értéktelítő szerepű családi terminusnak látszik az egyes szlenges változatokban használt, valódi rokonsági vokatívuszként ritkán használt *tesó* forma.

A rokonsági terminusok értékváltásának másik lehetősége, amikor a szituáció bizalmasságának hiányában bizalmaskodóvá, sőt lekezelővé válnak. A szülők megszólítására alkalmas elemek átvitele (*anyukám, apukám*) a nem választékos stílusrétegekben, illetve a bizalmas társalgásban jellemző. Ezekre a formákra a kérdőíves vizsgálatok során csak elszórtan találtam adatokat, mivel a kérdőívek az adatközlők idealizált nyelvi viselkedését jelentik meg, az interjúk és a fókuszcsoportos beszélgetések azonban azt igazolják, hogy gyakran használt elemekről van szó. Ezek tanúsága szerint baráti, bizalmas viszonylatokban, sőt a szolgáltatások kevésbé szabályzott színterein egyaránt előfordulhatnak a családi viszonylatokból átvett megszólítási formák.

A nagyszülők megszólítására szolgáló elemek a használat kiterjesztése révén szintén megszólításpecifikus jelentésbővülésen mentek át, szinte mindegyik használatos az idősebb, ismeretlen nevű személyek megszólítására, szintén lenéző, lekezelő értékben. A legtipikusabb formák ezekben a helyzetekben: *mama, mami, mamikám, papa, tata*. A bántó, sértő megszólítási módok használatáról igen nehéz aktív módszerekkel adathoz jutni: a kérdőívekben egyáltalán nem szerepeltek ismeretlen személyekkel szemben ezek a formák, az interjúk azonban ezek használatát is igazolták, tipikus helyszíneként a tömegközlekedés, a szolgáltatások és az egészségügy színtereit jelölve meg.

A családi terminusok családon kívüli használata tehát sajátos, értékelő mozzanatot tartalmazó társas jelentésekkel járó többértelműséget teremt.

4.2.2. A deiktikus kifejezéseket egy ún. deiktikus centrumhoz viszonyítjuk: a szociális deixisek középpontját a beszélőnek a viszonylatban betöltött szerepe, illetve a társa-

dalomban elfoglalt státusza vagy rangja jelöli ki, a megszólított társas szerepe ahhoz viszonyítódik (vö. Tátrai 2011: 135). A deiktikus központ a beszélő szándékától függően áthelyezhető a beszédhelyzet más résztvevőire (Levinson 1983: 63–64). Lyons ezt a jelenséget deiktikus kivetítésnek, Fillmore nézőpontnak nevezi (Fillmore 1975). A deiktikus középpont áthelyezése a beszélői hang és a beépített nézőpont szétválásából érzékelhető: a társas deixisek esetében gyakori, hogy a beszélő a megszólított társas helyzetét nem önmagához, hanem egy másik, a kapcsolatban fontos személyhez viszonyítja, pl. a férj a gyermekhez viszonyítva *anyának* szólítja a feleségét.

A gyermek nézőpontjának a családi szituációkban való erőteljes érvényesülését jelzi, hogy a gyermekes adatközlők többsége számolt be arról az interjúban, hogy a házastársát bizonyos esetekben a szülőknek kijáró formával szólítja meg, sőt sokan a kérdőívekben is a szülőszerepre utaló elemet adtak meg legtipikusabb megszólításként (Domonkosi 2002: 62). Az *anya-apa*, *anyu-apu* formák használata a házastársak közötti megszólításban a 35–55 év közötti korcsoportban a legdominánsabb, összefüggésben a szülőszerep fontosságával ebben az életkorban. Ez a jelenség a gyermek számára való mintaadás szándékából adódik (vö. Agha 2007: 308), de nem magyarázható egyértelműen csak azzal, ugyanis az adatközlők elmondása alapján akkor is használatosak ezek a formák, amikor a gyermek nincs jelen.

A családos adatközlők túlnyomó többsége beszámolt arról is, hogy gyermeke születése után saját szüleit a nagyszülőknek kijáró megszólítással kezdte el szólítani: *nagyi*, *nagymama*, *nagyapa*, *tata*, *mama*, *papa*, sőt a gyermek születése után gyakran az anyós és az após megszólítása is a nagyszülői szerepnek megfelelően módosul (Domonkosi 2002: 62). A házastárs szüleinek megszólításában a gyerek nézőpontján kívül a házastársé is igen gyakran érvényesül, az adatok tanúsága alapján meghatározó az *anyuka-apuka* megszólítás. Az idősebb testvér nézőpontját érvényesítik az *öcsi* és a *hugi* megszólítások, amelyek szintén az egész család által használt megszólítási módot megszabhatják, névszerepűvé válva ezáltal.

A szülők megszólítására használt elemek egy része családon kívüli viszonylatokra is áttevődhet, nemcsak metaforikus kiterjesztés, hanem perspektíva-váltás révén is. A gyermek nézőpontja, illetve a szülőszerep dominanciája jelenik meg azokban a helyzetekben is, amelyekben az óvónő, a tanár, a gyermekorvos szólítja meg így beszédpartnerét. Ezekben a helyzetekben az *anyuka-apuka*, *anya-apa* változatok a leggyakoribbak.

A családon belüli megszólításátvitel legtöbb bemutatott formája megszokott, begyakorlott megoldásnak tekinthető, azaz a nézőpontváltás hozzájárul ezeknek az elemeknek a több értelemben való használatához.

4.2.3. A társas deixis működése részben eltér a deixis többi típusától. Agha a nyelv és a társas viszonyok összefüggéseiről írott monográfiájában (2007: 278) félrevezető terminusnak nevezi a társas deixis megnevezést, mert összemosisodik benne a résztvevői deixis és a sztereotíp társas jelölőérték. A két fogalom elkülönítését azért is tartja lényegesnek, mert lehetnek olyan csoportok, amelyek bár ugyanazt a deiktikus elemet használják, eltérő társas sztereotípiáik kötődnek hozzájuk, azaz a gyakorlatközösségenként eltérő társas jelentés járulhat egy-egy formához. A mai magyar megszólítási szokásrendben ilyen többértelműséget tapasztalhatunk például a *maga* megszólító névmás társas jelentése tekintetében. Nagyon eltérő ugyanis a használati körének, használati lehetőségeinek a megítélése: az adatközlők többsége negatív, bántó stílusminőséget tulajdonít a formának, míg egyes régiókban általános, semleges értékű nemtegező megszólító név-

másnak minősül (Domonkosi 2002: 151). Az adatok arra engednek következtetni, hogy azokban a közösségekben, ahol a tetszikelő formák használatosak, illetve az önöző változat kevésbé számít távolságtartónak, nagyobb mértékű a maga elutasítása, azaz azokban a használói csoportokban, ahol a *maga* egy többváltozós nemtegező elemkészlet része, társas jelentése a sértő, bántó minőség felé mozdul el. A *maga* tekintetében a társas jelentések közötti eltérés szembetűnő, de az attitűdjelölő deiktikus elemek szinte mindegyike esetében kimutathatók a társas jelentés eltérései.

5. Az attitűdjelölő deiktikus elemek többértelműségének jellemzői összefüggenek a deiktikus szerepükkel, jelentésük módosulása sajátos szabályszerűségeket mutat (vö. Braun 1988, Dickey 2002). A nem prototipikus személyhasználat tipikusan attitűdöt jelöl, és hozzájárulhat az attitűddeixis grammatikalizálódásához. A nominális megszólítások többértelműségét metaforikus és perspektivikus kiterjesztések idézik elő. Az attitűddeixisben egyszerre érvényesül a résztvevői deixis és a sztereotip társas jelölőérték, azonban ugyanahhoz a deiktikus elemhez különböző csoportokban eltérő társas sztereotípiák köthetnek (Agha 2007: 287), eltérő lehet a társas jelentésük.

Irodalom

- Agha, A. 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aalberse, S. 2009. *Inflectional economy and politeness: morphology-internal and morphology-external factors in the loss of second person marking in Dutch*. Utrecht: LOT.
- Braun, F. 1988. *Terms of Address. Problems of patterns and usages in various languages and cultures*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brown, R., Gilman, A. 1960. The pronouns of power and solidarity. In: Thomas A. Sebeok (ed.) *Style in Language*. Cambridge: MIT Press. 253–276.
- Dickey, E. 2002. *Latin Forms of Address*. Oxford: Oxford University Press.
- Domonkosi Á. 2002. *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban*. Debrecen: A DE Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai. 79. szám.
- Domonkosi Á. 2010. Variability in Hungarian address forms. *Acta Linguistica Hungarica*. 57. évf. 1. 29–52.
- Domonkosi Á. 2016. Perspective and attitudinal deixis in Hungarian. *Jezyk, Komunikacja, Informacja / Language, Communication, Information*. 11. évf. 86–98.
- Domonkosi Á., Kuna Á. 2015. A tetszikelés szociokulturális értéke. A tetszikelő kapcsolattartás szerepe az orvos-beteg kommunikációban. *Magyar Nyelvőr*. 139. évf. 1. 39–63.
- Domonkosi Á., Kuna Á. 2016. „Hanyadikra tetszik menni?” – A kor szerepe a tetszikelés használatában. In: Balázs G., Veszelszki Á. (szerk.) *Generációk nyelve*. Budapest: ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter – Magyar Szemiotikai Társaság. 273–285.
- Fillmore, Ch. J. 1975. *Santa Cruz lectures on deixis*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Helmbrecht, J. 2003: Politeness distinctions in second person pronouns. In: Lenz, F. (ed.) *Deictic conceptualisation of space, time and person*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 185–202.
- Helmbrecht, J. 2015. A typology of non-prototypical uses of personal pronouns: Synchrony and diachrony. *Journal of Pragmatics*. 88. vol. 176–189.
- Kertész M. 1996². *Szállok az Úrnak. Az udvarias magyar beszéd története*. Budapest: K.u.K. Könyvkiadó.
- Levinson, S. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Listen, P. H. 1999. *The Emergence of German Polite Sie. Cognitive and Sociolinguistic Parameters* (Berkeley Insights in Linguistics and Semiotics 32). New York: Peter Lang.
- Lyons, J. 1968. *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Moreno, M. C. 2002. The address system in the Spanish of the Golden Age. *Journal of Pragmatics*. 34. vol. 15–47.
- Pusztai F. 1967. Tegezés és magázás a XVIII. század első felében. *Magyar Nyelv*. 63. évf. 3. 297–307.
- Sándor K. 2001. Mobiltársadalom és nyelvhasználat: valami új vagy újra a régi? In: Nyíri Kristóf (szerk.) *Mobil információs társadalom. Tanulmányok*. Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete. 83–93.
- Sárosi Zs. 2015. Grammatikai mechanizmus vagy pragmatikai döntés? In: Bárány M. J., Bodó Cs., Kocsis, Zs. (szerk.) *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. Budapest: ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. 291–300.
- Tátrai Sz. 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tátrai Sz. 2012. Viszonyulás és viszonyítás. Megjegyzések a stílus szociokulturális tényezőinek vizsgálatához. In: Tátrai Sz., Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) *A stílus szociokulturális tényezői*. Budapest: ELTE. 51–71.
- Traugott, E., Dasher, R. 2002. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yule, G. 1996. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Verschueren, J. 1999. *Understanding pragmatics*. London, New York, Sydney, Auckland: Arnold.